

Jan Pietrzykowski

Współtwórcy "salezjańskiego Przemysła"

Seminare. Poszukiwania naukowe 25, 457-469

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN PIETRZYKOWSKI SDB

WSPÓŁTWÓRCY „SALEZJAŃSKIEGO PRZEMYSŁA”

Pierwsze domy salezjańskie (Oświęcim, Daszawa, Przemyśl, Kraków) na ziemiach polskich powstały pod koniec XIX i na początku XX wieku na terenie Małopolski, znajdującej się pod zaborem austriackim. Z wyjątkiem Schroniska Księcia Aleksandra Lubomirskiego w Krakowie, zawdzięczają one swój początek duchownym dobrodziejom. Proboszczowie na terenie swoich parafii i biskupi diecezjalni dali podstawy materialne pod przyszłe zakłady szkolno-wychowawcze i ośrodki duszpasterskie. Nie sposób pominąć także ofiarnych i oddanych pierwszych polskich salezjanów, którzy z ogromnym poświęceniem i w trudnych warunkach przeschczepiali Towarzystwo Salezjańskie „z ziemi włoskiej do Polski”. To oni na terenie Galicji kładli pierwsze podwaliny pod domy zakonne, z których po odzyskaniu niepodległości salezjanie wyruszyli do pozostałych dzielnic II Rzeczypospolitej¹. Z wyżej wymienionych placówek zakłady salezjańskie w Oświęcimiu i Przemyślu doczekały już stulecia działalności synów św. Jana Bosko. Salezjanie za swój dom macierzysty uważają Oświęcim, do którego przybyli w 1898 r. na zaproszenie proboszcza, ks. Andrzeja Knycza². Duszpasterz ten wykupił od Żydów ruiny poddominikańskiego kościoła i klasztoru oraz wyremontował kaplicę św. Jacka i wówczas cały obiekt przekazał salezjanom na szkołę rzemieślniczą i zakład wychowawczy³.

Trochę inaczej przedstawiała się geneza pracy salezjanów w Przemyślu. Le-wobrzeżna część tego miasta, tzw. Zasanie, jeszcze na początku XX wieku nie

¹ Por. A. Fużyński, *Początki Salezjanów w Polsce*, Kraków 1948, s. 177-178 (mps); A. Świda, *Synowie chwałą ojca. Droga do samodzielności polskiej prowincji salezjańskiej*, Warszawa 1990, s. 7-8.

² Pierwsze próby pracy wychowawczej salezjanów w Małopolsce (1892 r.) dał ks. Bronisław Markiewicz. Jednak na skutek nieporozumień z przełożonymi po kilku latach opuścił on Zgromadzenie (1898).

³ Por. Archiwum Kurii Metropolii Krakowskiej. T. 202: Salezjanie; S. Zimniak, *Salesiani di don Bosco nella Małopolska (1898-1919)*, w: *Kościół na drogach historii. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Tadeuszowi Śliwie*, red. J. Wołczański, Kraków-Lwów 1999, s. 138-141.

posiadała swojego kościoła, tylko należała do parafii katedralnej. Istniało tam natomiast kilka domów sióstr zakonnych i piękna greckokatolicka cerkiew z klasztorem ojców bazylianów. W 1893 r. pod przewodnictwem Stanisława Gołńskiego zawiązał się Komitet Budowy Kościoła, który rozpoczął zbieranie funduszy na nową świątynię na Zasaniu, gromadząc na koncie 8 670 koron. W latach 1906-1910 Komitet zawiesił tymczasowo działalność, aby nie robić konkurencji powstającemu budynkowi sakralnemu na Błoniu lwowskim⁴.

Jak wiemy, tylko ludzie zaangażowani wpisują się na trwałe w dzieje lokalnej społeczności i wchodzi do podręczników historii. Po stu latach możemy wymienić wybitne postacie z kręgów diecezjalnych i zakonnych, które zapoczątkowały i rozwinęły w pełni dzieło salezjańskie na Zasaniu. Inicjatorem, i jednocześnie dobrodziejem Towarzystwa Salezjańskiego przy powstaniu nowej placówki, był biskup przemyski św. Józef Sebastian Pelczar (1842-1924), który ofiarował 33 tys. koron. Kolejne 15 tysięcy dołożył proboszcz parafii katedralnej ks. kan. Karol Krementowski (1839-1909). Za tę kwotę kupiono w lewobrzeżnej części Przemysła ponad 5 ha gruntu z domem parterowym, zabudowaniami gospodarczymi i placem pod przyszły kościół parafialny. Nabytą nieruchomość biskup przekazał salezjanom, którzy przybyli nad San w lipcu 1907 r.⁵

Postać bp. J. S. Pelczara, wybitnego hierarchy, jest dobrze znana w Przemysłu, chociażby w związku z jego beatyfikacją 2 czerwca 1991 r. w Rzeszowie, a następnie kanonizacją 18 maja 2001 r. w Rzymie. Wypada jednak przytoczyć kilka danych z jego życiorysu. Św. Józef S. Pelczar pochodził ze środowiska wiejskiego. Urodził się 17 stycznia 1842 r. w Korczyniu nad Wisłokiem koło Krosna, z rodziców Wojciecha i Marianny z d. Mięśowicz. Jego droga edukacyjna rozpoczęła się nauką w szkole parafialnej, a następnie w gimnazjum w Rzeszowie i Przemysłu. Maturę zdał w 1860 r. i od razu wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Przemysłu, gdzie w 1864 r. przyjął święcenia kapłańskie. Po rocznej pracy duszpasterskiej w charakterze wikariusza parafii w Samborze został skierowany na studia specjalistyczne do Rzymu (1865-1868), gdzie na Uniwersytecie Gregoriańskim uzyskał doktorat z teologii, a w Liceum św. Apoli-

⁴ Por. *Sprawa budowy Kościoła parafialnego ob. łac. na Zasaniu*, „Echo Przemyskie” 16 (1911), nr 102, s. 2.

⁵ Por. tamże; *Salezjańskiego zakładu wychowawczego w Przemysłu 25-letnie dzieje 1907-1932*, Warszawa 1932, s. 5-7; Ks. K. Krementowski urodził się w 1839 r. w rodzinie mieszczańskiej w Gorlicach. W rodzinnym mieście ukończył czteroklasową szkołę ludową, a następnie uczył się w gimnazjum w Nowym Sączu i w Przemysłu. Święcenia kapłańskie przyjął w 1864 r. i przez 4 lata był wikariuszem w Tarnowcu. W 1868 r. z prezenty hr. Romera otrzymał probostwo w Święcanach, gdzie pracował 33 lata. Okresowo pełnił obowiązki dziekana jasielskiego, został wówczas kanonikiem honorowym Kapituły Przemyskiej, a od 1901 r. gremialnym. Przeniesiony w 1901 r. do Przemysła. Kanonicy wybrali go proboszczem Kapituły. Zmarł 3 lutego 1909 r. w Przemysłu. Por. *Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Karolu Krementowskim*. „Kronika Diecezji Przemyskiej” 9 (1909), z. 2, s. 113-118.

nairego doktorat z prawa kanonicznego. Tam był jednym z pierwszych konwiktorów założonego 24 marca 1866 r. Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie przy via Salaria Vecchia 50⁶. Po powrocie do kraju, ks. Pelczar został skierowany do duszpasterstwa parafialnego. Następnie w latach 1869-1877 pracował w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu. Kolejne 22 lata (1877-1899) spędził w Krakowie, gdzie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego kierował Katedrą Historii Kościoła, a od 1880 r. – Katedrą Teologii Pastoralnej. W tym czasie trzykrotnie pełnił funkcję dziekana Wydziału Teologicznego, a także prorektora i rektora Uniwersytetu⁷.

W 1899 r. ks. Pelczar otrzymał nominację na biskupa pomocniczego diecezji przemyskiej, a po roku został jej ordynariuszem. Choć tak długi okres był czynnie związany z Uniwersytetem Jagiellońskim, to jednak wycofał się z pracy naukowej w Krakowie i całkowicie poświęcił się trosce o diecezję. Okres pasterskiej posługi biskupa Pelczara koncentrował się na podnoszeniu poziomu intelektualno-moralnego duchowieństwa oraz na intensyfikacji życia religijnego wierznych. Zaangażowanie biskupa diecezjalnego wpływało z żarliwej pobożności i troski o człowieka, szczególnie potrzebującego i młodego. Dla celów apostołsko-dobroczynnych założył Zgromadzenie Służebnic Serca Jezusowego (sercanki). Przeprowadził trzy synody diecezjalne, zorganizował małe seminarium duchowne oraz utworzył 57 nowych placówek duszpasterskich⁸. Ponadto bp Pelczar był autorem cennych publikacji z zakresu historii Kościoła, prawa kanonicznego, teologii pastoralnej i teologii ascetycznej⁹.

18 października 1901 r. biskupowi przemyskiemu złożył wizytę Przełożony Generalny Towarzystwa Salezjańskiego, ks. Michał Rua (1837-1910)¹⁰, który

⁶ W 1878 r. Kolegium Polskie zostało przeniesione na via Maroniti 22, a od 1936 r. znajduje się przy Piazza Remuria 1a. Por. B. Micewski CR, *Osobowy i terytorialny rozwój Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, w: *Zmartwychwstańcy w dziejach Kościoła i Narodu*, red. Z. Zieliński, Katowice 1990, s. 35; <http://www.brewiarz.katolik.pl/czytelnia/swieci/01-19a.php3> z 1 v 2007 r.

⁷ Por. G. Karolewicz, *Biskupi polscy okresu międzywojennego na katedrach uniwersyteckich*, „Roczniki Teologiczne” 43 (1996), z. 4, s. 117-118.

⁸ Por. T. Śliwa, *Błogosławiony ks. Józef Sebastian Pelczar, biskup przemyski (1842-1924)*, „Premisla Christiana” 4 (1990/1991), s. 19; J. Pietrzykowski, *Duchowni polscy – dobrodzieje salezjańscy z lat 1898-1938*, „Seminare. Poszukiwania naukowo-pastoralne” 18 (2002), s. 609; A. Szal, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. l. w latach 1918-1939*, Przemyśl 2005, s. 63-64.

⁹ Por. H. E. Wyczawski, *Pelczar Józef Sebastian, pseud. J. S. Korczyński (1842-1924), biskup przemyski, historyk Kościoła, kanonista, pastoralista*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, red. H. E. Wyczawski, t. 3. Warszawa 1982, s. 335-346.

¹⁰ Ks. M. Rua urodził się 9 czerwca 1837 r. w Turynie. We wrześniu 1852 r. na stałe opuścił dom rodzinny i przeniósł się do oratorium prowadzonego przez ks. J. Bosko na Valdocco. Należał on do grupy założycielskiej Towarzystwa Salezjańskiego. Jako subdiakon 18 grudnia 1859 r. został wybrany kierownikiem duchowym powstającego nowego zgromadzenia zakonnego. Świecenia kapłańskie otrzymał 29 lipca 1860 r. z rąk bp. Balma. W październiku 1863 r. ks. Rua został dyrektorem w Mirabello Monferrato, pierwszej placówce salezjańskiej poza Turynem. Po trzech latach ks. Bosko wezwał go do stolicy Piemontu, gdzie na Valdocco zajął się administracją i porządkiem

przybył na ziemię polskie z okazji uroczystego poświęcenia nowego zakładu wychowawczego dla chłopców w Oświęcimiu. Przy tej okazji rewizytował we Lwowie biskupa pomocniczego Józefa Werbera. W towarzystwie swojego sekretarza ks. Piotra Riccaldone, ks. Rua przybył także do Przemyśla. Wizyty te były związane z rozeznaniem warunków i możliwościami otwarcia domów salezjańskich w tych miastach lub diecezjach. Dodatkowo też pierwszemu następcy ks. Bosko chodziło o wyjaśnienie biskupom kłopotliwej sytuacji zaistniałej w związku z odejściem ze Zgromadzenia ks. Bronisława Markiewicza (1842-1912) i jego działalnością zmierzającą do pozyskania dla swojego dzieła licznych pomocników i dobrodziejów, a nawet salezjanów polskich. Biskup przemyski przyznał rację przełożonemu generalnemu, a ks. Markiewicza prosił listownie o udanie się 21 października do Oświęcimia na rozmowę pojedynczą z ks. Rua. Do planowanego spotkania między przyszłymi błogosławionymi jednak nie doszło¹¹.

Pierwszym salezjaninem, przybyłym w lipcu 1907 r. do Przemyśla, był ks. August Hlond (1881-1948), któremu powierzono organizowanie nowej placówki wychowawczej. Młody dyrektor był dopiero w drugim roku kapłaństwa¹². Perso-

w zakładzie wychowawczym. Podczas III Kapituley Generalnej wybrano ks. Rua wikariuszem generalnym z prawem następstwa, co potwierdził pap. Leon XIII dekretem z 7 listopada 1884 r. Po śmierci ks. Bosko (1888 r.) przez 22 lata był Przełożonym Generalnym Towarzystwa Salezjańskiego. Zmarł 6 kwietnia 1910 r. w Turynie, a 29 października 1972 r. pap. Paweł VI zaliczył go do grona błogosławionych. Por. E. Valentini, *Rua sac. Michele, primo successore di don Bosco, venerabil*, w: *Dizionario Biografico dei Salesiani*, red. E. Valentini, Torino 1969, s. 246-247; A. Świda, *Chłopcy Księdza Bosko*, Kraków 1988, s. 35-41 (mała poligrafia).

¹¹ Por. Archiwum Salezjańskiej Inspektorii Warszawskiej (dalej ASIW). *Ks. Bp Pelczar do ks. B. Markiewicza. Przemyśl 18 X 1901 r.*, w: *Ks. dr Antoni Hlond SDB salezjanin – kompozytor. Markiewiczana*, zebrał ks. P. Golla (dalej PG), t. 15, Łąd 1972, s. 213; J. Krawiec, *Towarzystwo św. Franciszka Salezego oraz jego organizacja w Polsce. Studium historyczno-prawne*, Lublin 1964, s. 139-142 (mps).

¹² Ks. A. Hlond urodził się 5 lipca 1881 r. w Brzęczkowicach pod Mysłowicami. Jego rodzicami byli Jan i Małgorzata z d. Imiela. Uczył się w szkole powszechnej w Zawodziu, Chorzowie i Brzezince oraz kilka miesięcy w gimnazjum w Mysłowicach. W październiku 1893 r. podjął naukę w gimnazjum salezjańskim w Valsalice pod Turynem, a po trzech latach wstąpił do nowicjatu Towarzystwa Salezjańskiego w Foglizzo. Filozofię studiował na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, uzyskując w tej dziedzinie doktorat w 1900 r. Następnie podjął pracę w Oświęcimiu w charakterze asystenta i prywatnie uczył się teologii. Świecenia kapłańskie przyjął 23 września 1905 r. w Krakowie z rąk bp. A. Nowaka. Przez prawie 2 lata pracował w Krakowie jako kapelan Schroniska im. Księcia Lubomirskiego i studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po dwuletnim pobycie w Przemyślu został przeniesiony w 1909 r. do Wiednia na dyrektora domu. Jako pierwszy Polak w 1910 r. uczestniczył w XI Kapitule Generalnej w Valsalice. W 1919 r. został pierwszym inspektorem w Wiedniu dla salezjanów w krajach języka niemieckiego. Pap. Pius XI w 1922 r. mianował ks. Hlonda administratorem apostolskim Górnego Śląska, w grudniu 1925 r. – pierwszym biskupem diecezji katowickiej, a w czerwcu 1926 r. – arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim oraz prymasem Polski. Rok później wyniósł go do godności kardynała. 4 marca 1946 r. został arcybiskupem warszawskim i gnieźnieńskim. Prymas Polski kard. A. Hlond zmarł 22 października 1948 r. w Warszawie. 9 stycznia 1992 r. w katedrze warszawskiej otwarto jego proces kanonizacyj-

nel domu stanowili początkowo: ks. Jan Symior (1879-1959) i dwóch koadiutorów (braci zakonnych): Józef Tronczyk (1877-1938) i Jan Mroziak (1876-1952). W archiwum domu przemyskiego zachowały się dwa odręczne listy z 26 lipca 1907 r., napisane przez Przełożonego Generalnego, ks. M. Ruę. Jedno z pism było adresowane do ks. Hlonda i zawierało jego nominację na dyrektora, a drugie do współbraci tworzących pierwszą salezjańską wspólnotę zakonną na Zasaniu. Na podstawie przechowywanej korespondencji z lat następnych możemy prześledzić ewolucję formy listów posłuszeństwa jako dokumentów – początkowo były pisane na ozdobnych formularzach, aby z biegiem lat stać się zwykłymi pismami kancelaryjnymi¹³.

Zachowana korespondencja pomiędzy biskupem przemyskim a pierwszym dyrektorem salezjańskim potwierdza zaangażowanie i troskę pasterza diecezji o rozwój dzieła młodzieżowego na Zasaniu. Na listy biskup odpisywał własnoręcznie, natychmiast, krótko, na temat, i to w tym języku, w jakim otrzymał prośbę, zaproszenie czy informację (łacińskim, włoskim)¹⁴. 15 grudnia 1907 r. bp Pelczar w asyście duchowieństwa i przy licznych udziałach wiernych poświęcił skromną prowizoryczną kaplicę i oratorium. Biskupi przemyscy byli częstymi gośćmi salezjanów nie tylko z okazji spełnianych posług, jak poświęcenie kamienia węgielnego pod nowy zakład czy poświęcenia nowego gmachu. Swoją obecnością bp Pelczar zaszczylił nawet zebranie mieszkańców Zasania poświęcone rozpoczęciu budowy nowego kościoła (17 grudnia 1911 r. o godz. 17.00). W 1911 r. biskup pomocniczy Karol Fischer zasiadł w gronie widzów na jasełkach wystawianych w sali Sokoła przez dzieci i młodzież z oratorium. Jego przybycie było dowodem poparcia i uznania dla pracy salezjanów¹⁵. Popieranie przez biskupów dzieła salezjańskiego w Przemyśle było też dostrzegalne na łamach „Kroniki Die-

ny. Por. S. Zimniak, *Dusza wybrana. Salezjański rodowód kardynała Augusta Hlonda prymasa Polski*, Warszawa-Rzym 2003, s. 30-37; S. Kosiński, *Hlond August SDB, kard.*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 1088-1090; J. Mandziuk, *Hlond August Józef*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 134-139.

¹³ Por. Archiwum Domu Salezjańskiego w Przemyśle (dalej ADSP). Kronika Domu Salezjańskiego w Przemyśle (1907-1919); Ks. gen. M. Rua do ks. A. Hlonda. Torino 26 giugno 1907 r.; Ks. gen. M. Rua do Współbraci w Przemyśle. Torino 26 giugno 1907 r.; List Posłuszeństwa dla kl. J. Michałka. 20 VI 1913 r.; List Posłuszeństwa dla kl. A. Łatki. 20 VI 1913 r.; *Società di S. Francesco di Sales 190*, Torino 1908, s. 63; *Nekrolog salezjanów polskich 1891-197*, Kraków-Łódź 1976.

¹⁴ Por. ADSP. Ks. A. Hlond do bp. J. Pelczara, Przemyśl 15 X 1907 r.; Bp J. S. Pelczar do ks. A. Hlonda, Przemyśl 17 X 1907 r. N. 5098; Ks. W. Kozak do Konsystorza Przemyskiego. Przemyśl 7 I 1913 r.; Bp J. S. Pelczar do ks. W. Kozaka, Przemyśl 16 I 1913 r.

¹⁵ Por. ADSP. Kronika Domu Salezjańskiego w Przemyśle (1907-1919); *Wiadomości potoczne, Przemyśl*, „Wiadomości Salezjańskie” (dalej WS) 12 (1908), nr 2, s. 36; *Sprawa budowy kościoła parafialnego ob. tac. na Zasaniu*. „Echo Przemyskie” 16 (1911), nr 102, s. 2; *Z kaplicy świętej*, WS 14 (1910), nr 3, s. 85-86; *Wśród dzieci lud*, WS 15 (1911), nr 4, s. 116-117.

cezji Przemyskiej” i związanego z Kurią – czasopisma „Echo Przemyskie”. Wzywano w nich duchowieństwo i wiernych do ofiarności na zakład i kościół na Zasaniu oraz reklamowano działalność młodzieżową, a także odpierano ataki kół lewicowych, zniestrabiających apostoła ks. Jana Bosko¹⁶.

Po przeniesieniu ks. Hlonda do Wiednia, od sierpnia 1909 r. nowym dyrektorem w Przemyśle został ks. Walenty Kozak (1870-1954). Nowy przełożony urodził się 10 lutego 1870 r. w miejscowości Korbie koło Bytomia z rodziców Jana i Anny Kierzniak. Pochodził z małorolnej, wielodzietnej śląskiej rodziny. Jako młodzieniec podjął pracę zarobkową w kopalni, a następnie odbył służbę wojskową w specjalnym pułku cesarskim w Berlinie. W październiku 1895 r. przyjechał do zakładu salezjańskiego dla Polaków w Lombriasco. Nowicjat odbył w Ivrei i tam 1 października 1899 r. złożył pierwszą profesję zakonną. Teologię studiował prywatnie w Oświęcimiu, a 25 marca 1904 r. w Krakowie bp Anatol Nowak wyświęcił go na księdza. Ks. Kozak pracował w trudnych warunkach na organizujących się placówkach salezjańskich w Daszawie koło Stryja (1904-1909), Różanymstoku (1919-1921), Skawie (1922-1926), Lutomiersku (1926-1930). Wszędzie odznaczał się umiejętnościami organizacyjnymi i jednocześnie był przykładem pracowitości i zaangażowania w pracę. Podczas pobytu w Skawie (1934-1945) zbudował kościół ku czci Matki Bożej Wspomożenia Wiernych. Zmarł 16 lutego 1954 r. w Pogrzebieniu¹⁷.

W latach 1909-1919 ks. Kozak był przełożonym domu zakonnego w Przemyśle. Za jego kadencji, 19 czerwca 1910 r., ks. kan. Teofil Lękawski położył kamień węgielny pod nowy dwupiętrowy gmach naukowo-wychowawczy o wymiarach 35 m długości i 22 m szerokości. Budynek ten, już 22 października 1911 r., poświęcił bp J. S. Pelczar w asyście bp. K. Fischera i duchowieństwa diecezjalnego. Na tę uroczystość przybył z Turynu Przełożony Generalny Towarzystwa Salezjańskiego, ks. Paweł Albera¹⁸. Kolejną dużą inwestycją w Przemy-

¹⁶ Por. *Wezwanie do ofiar na zakład i kościół XX. Salezjanów w Przemyśle*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 12 (1912), z. 10, s. 350; *Oszczercstwa rzucane na OO. Salezjanów*, „Echo Przemyskie” 12 (1907), nr 76, s. 1.

¹⁷ Por. Archiwum Salezjańskiej Inspektorii Krakowskiej (ASIK). T. Personalna ks. W. Kozaka; A. Ziobro, *Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Walentym Kozaku*, Pogrzebień 1954, s. 1-3 (mps); *Nekrolog Salezjanów Polskich 1891-1976*, s. 55.

¹⁸ Por. ADSP. Kronika budowy zakładu 1909-1912; List ks. P. Albery do salezjanów Przemyśla, Torino 27 IX 1911 r.; *Poświęcenie nowego Zakładu X. Bosko w Przemyśle*, WS, 15 (1911), nr 12, s. 344-346. Ks. P. Albera urodził się 6 czerwca 1845 r. w miejscowości None koło Turynu w rodzinie wiejskiej. Od października 1858 r. zamieszkał w oratorium na Valdocco. Do Pobożnego Towarzystwa św. Franciszka Salezego został przyjęty 1 maja 1860 r., a dopiero 14 maja 1862 r. złożył ślubu zakonne. Pomagał ks. Rua w prowadzeniu zakładu w Mirabello, pełnił funkcję nauczyciela w szkole i prywatnie studiował teologię. Świecenia kapłańskie otrzymał 2 sierpnia 1868 r. z rąk biskupa diecezji Casale. W Zgromadzeniu pełnił kolejno funkcje: „prefekta zewnętrznego”, dyrektora w Sampierdarena (dzielnica Genui), od 1881 r. – inspektora w Marsylii, a od 1892 r. – dyrektora duchowego Towarzystwa Salezjańskiego. Na XI Kapitulie Generalnej w 1910 r. został

ślu była budowa kościoła pw. św. Józefa. Jesienią 1912 r. rozpoczęto wykopy pod fundamenty, a 4 maja następnego roku ordynariusz diecezji uroczyście poświęcił kamień węgielny. Salezjanie w celu zebrania funduszy powołali za pozwoleniem bp. Pelczara „Związek Mszalny”. Zobowiązali się w zbudowanej świątyni odprawić 1000 mszy św. w intencji ofiarodawców. Władze samorządowe miasta obiecały przekazać kwotę 50 000 koron ze sprzedaży starego cmentarza. Bp Pelczar przekazał dochód ze sprzedaży czterech swoich książek, pomógł także Związek Katolicko-Społeczny. Oczywiście nie jest to pełna lista dobrodziejów, a tylko wybrane niektóre przykłady zaangażowania lokalnego społeczeństwa w budowę kościoła¹⁹. Postępujące prace budowlane opóźniały brak finansów i wybuch pierwszej wojny światowej. Kościół został poświęcony 18 listopada 1923 r. przez bp. Pelczara, który dwa dni wcześniej utworzył przy nim tymczasową placówkę duszpasterską. Konsekracji świątyni dokonał 6 listopada 1927 r. następca bp. Pelczara, bp Anatol Nowak, jednocześnie ustanowił parafię, którą przekazał Towarzystwu Salezjańskiemu na stałe²⁰.

Podczas trwania pierwszej wojny światowej w „salezjańskim Przemysłu” dokonały się dwa ważne wydarzenia: powstała szkoła organistowska i kolejny dom wychowawczy. W ten sposób salezjanie odpowiedzieli pozytywnie na projekt biskupów Małopolski i w 1916 r. na prośbę bp. Pelczara podjęli się zorganizowania i prowadzenia Szkoły Organistowskiej w Przemysłu²¹. Kierownikiem tej nowej instytucji szkolno-wychowawczej ksiądz inspektor Piotr Tirone (1875-1962) mianował ks. Antoniego Hlonda. Do grona pierwszego personelu nauczają-

wybrany przełożonym generalnym. Zmarł 29 października 1921 r. w Turynie; pochowano go w Valsalice. Por. E. Valentini, *Albera sac. Paolo, 2 successore di don Bosco*, w: *Dizionario Biografico dei Salesiani*, red. E. Valentini, Torino 1969, s. 12-13; G. Favini, *Don Paolo Albera*, Torino 1975, s. 13-26.

¹⁹ Por. ADSP. Kronika Domu Salezjańskiego w Przemysłu (1909-1919); *Pierwsza cegielka pod nowy kościół św. Józefa*, WS 16 (1912), nr 4, s. 106-107; *Sprawozdanie z pracy katolicko-społecznej w diecezji przemyskiej za czas od sierpnia 1911 r. do czerwca 1914 r.*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 14 (1914), z. 6, s. 226; *25-lecie działalności salezjanów w Polsce*, Mikołów 1923, s. 38-39; J. Pietrzykowski, *Źródła do początków dziejów salezjanów na ziemiach polskich*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej ABMK) 76 (2001), s. 250-251.

²⁰ Por. Archiwum Kurii Archidiecezji Przemyskiej. T. Salezjanie: 202A. Bp J. S. Pelczar, Akt erekcji Tymczasowej Stacji Duszpasterskiej w Przemysłu na Zasanu, Przemysł 16 XI 1923 nr 5285/23; *Salezjańskiego Zakładu Wychowawczego w Przemysłu 25-letnie dzieje 1907-1932*, Warszawa 1932, s. 13, 18-19; K. Szczurba, *Biskup Anatol Nowak – przyjaciel salezjanów. W 40-tą rocznicę śmierci*, „Nostra” 28 (1973), nr 4, s. 11-14.

²¹ Por. AKDP. Inspektor ks. P. Tirone do Ordynariatu Przemyskiego. Oświęcim 31 VIII 1916 r.; *Prospekt Salezjańskiej Szkoły Organistów w Przemysłu*, PG 19, s. 216-219; *Salezjańska Szkoła Organistów w Przemysłu*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 16 (1916), z. 8-9-10, s. 130-131; *Sprawozdanie o stanie szkoły organistów zostającej pod zarządem XX. Salezjanów w Przemysłu*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 17 (1917), z. 7-8, s. 113-115; W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*, Lublin 1996, s. 148.

cego należał także kl. Adam Cieślak. Wyżej wymienieni dwaj salezjanie w pełni zasługują na zaprezentowanie ich krótkich życiorysów.

Antoni Hlond, młodszy brat Augusta, urodził się 13 czerwca 1884 r. w Koszowach w powiecie pszczyńskim. Jego rodzina często zmieniała miejsce zamieszkania, ponieważ ojciec był pracownikiem kolejowym, a w domu rodzinnym pielęgnowano polskie tradycje. W 1896 r. Antoni przybył do salezjańskiego zakładu wychowawczego w Lombriasco koło Turynu. Po trzech latach wstąpił do nowicjatu w Valsalice i tam 30 września 1900 r. złożył śluby zakonne. Następnie studiował filozofię na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie i w 1903 r. zdobył doktorat z tej dziedziny. Tam też rozwijał zainteresowania muzyczne i kompozytorskie. Podczas praktyki pedagogiczno-duszpasterskiej w Oświęcimiu uczył w gimnazjum i w szkole rzemieślniczej oraz prowadził chór i orkiestrę dętą. Teologię studiował w Radnej (Słowenia) i 3 kwietnia 1909 r. w Lublianie otrzymał święcenia kapłańskie. Po rocznej pracy w Radnej podjął dalsze studia muzyczne w Ratyzbonie (1910-1911). Od 1912 r. ponownie przebywał w Oświęcimiu i w 1914 r. został mianowany dyrektorem tej macierzystej placówki. W latach 1916-1924 prowadził Szkołę Organistowską w Przemyślu. Dodatkowo od 1919 r. był dyrektorem domu zakonnego, a przez rok 1923-1924 – także proboszczem. Przeniesiony do Warszawy na dyrektora domu inspektorialnego, po roku został mianowany przełożonym inspektorii św. Stanisława Kostki (1925-1930). Po rezygnacji z funkcji inspektora, przez krótki czas ks. Antoni Hlond był dyrektorem Studentatu Filozoficznego w Krakowie (20 XII 1930 - 11 VI 1931). Następnie, w latach 1931-1940, pełnił obowiązki dyrektora i proboszcza w bazylice Serca Jezusowego w Warszawie na Pradze. Od 1940 r. ukrywał się przed gestapo w Wólce Pęcherskiej koło Piaseczna, gdzie do 1962 r. był kapelanem sióstr szarytek. Zmarł 13 maja 1963 r. w Czerwińsku i został pochowany w grobowcu salezjańskim na cmentarzu parafialnym²².

Ks. Hlondowi bliskie były potrzeby repertuarowe organistów i muzyków działających w małych miasteczkach i na wsiach, z dala od dużych ośrodków kulturalnych. W swojej twórczości wychodził naprzeciw ich potrzebom, komponował utwory wartościowe artystycznie, ale równocześnie przystępne pod względem wykonawczym. Podpisywał się pseudonimem ks. Chlondowski. Jego spuścizna kompozytorska liczy około 4000 kompozycji, w tym ponad 1000 wydanych. Na szczególną uwagę zasługuje muzyka sceniczna, skomponowana do około 25

²² Por. A. Świda, *Inspektorzy polskich prowincji salezjańskich*, cz. 1, Warszawa 1989, s. 7-32; B. Bartkowski, *Hlond Antoni SDB, pseud. Chlondowski*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 1087-1088.

sztuk teatralnych. Ks. Hlond był twórcą i animatorem powstałego w 1947 r. Zrzeszenia Księżych Muzyków²³.

Ks. Adam Cieślara, syn Adama i Marii z d. Szkandera, urodził się 27 lipca 1893 r. w Gródku na Śląsku Cieszyńskim. W Cieszynie ukończył pięć klas gimnazjum. Roczny nowicjat odbył w Radnej i tam 5 sierpnia 1912 r. złożył czasowe śluby zakonne. W 1913 r. w trakcie studiów filozoficznych w Radnej w 1913 r. zdał maturę. Skierowany na asystencję do Przemyśla, uczęszczał dodatkowo do przemyskiego Wyższego Seminarium Duchownego na wykłady z teologii i w tamtejszej katedrze 9 maja 1920 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Pelczara. Po rocznej pracy w studentacie filozoficznym w Krakowie zapisał się na mineralogię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Studia ukończył z Dyplomem nauczyciela przyrody. Odbył dwie wyprawy naukowe: na Etnę (1924 r.) i do Alp Zachodnich (1926 r.)²⁴. W latach 1925-1928 był dyrektorem Schroniska im. Księcia Adama Lubomirskiego w Krakowie, następnie redaktorem czasopisma „Młodzież Misyjna”. W 1932 r. został dyrektorem nowej placówki szkolno-wychowawczej w Ostrzeszowie. Po dwóch latach inspektor przeznaczył go na dyrektora studentatu filozoficznego w Marszałkach. Mianowany w 1937 r. inspektorem prowincji krakowskiej, pełnił ten urząd do maja 1941 r.²⁵ Z powodu choroby uniknął aresztowania 23 maja 1941 r., ale musiał ustąpić ze stanowiska przełożonego inspektorii i ukrywał się w Maćkowicach koło Przemyśla jako kapelan siostr Rodziny Maryi. Po drugiej wojnie światowej był dyrektorem w Oświęcimiu (1946-1957) i w Przemyśle (1957-1963). Jako delegat inspektorii św. Jacka z siedzibą w Krakowie uczestniczył w 1947 r. w XVI Kapitule Generalnej w Turynie. Powtórnie mianowany inspektorem w 1963 r., z powodu choroby i podeszłego wieku zrezygnował z tego urzędu po dwóch latach. Ostatnie lata życia spędził w Ostrzeszowie (1965-1975), w charakterze kapelana siostr nazaretanek i jako rezydent w Marszałkach, gdzie zmarł 19 grudnia 1978 r.²⁶

Na szczególną uwagę zasługuje osoba ks. Jana Symiora i to nie tylko ze względu na pionierską sześcioletnią pracę w Przemyśle, ale także z powodu dalszej owocnej działalności w kraju i zagranicą. Ks. Symior urodził się 12 grudnia 1879 r. w Kadłubie Wolnym na Śląsku Opolskim w rodzinie rolniczej. Jego rodzicami byli Antoni i Józefa z d. Niestony, a dwóch braci: Franciszek i Antoni także zostali księżmi w Towarzystwie Salezjańskim. W 1894 r. Jan, naśladowując brata Franciszka, udał się do Turynu. Do nowicjatu wstąpił w Foglizzo i 3 paź-

²³ Por. T. Przybylski, *Ks. Antoni Hlond – Chlondowski – salezjanin – kompozytor*, Kraków 1993, s. 23, 57-60; M. Wacholc, *Ks. Antoni Hlond (Chlondowski), Życie, działalność, twórczość kompozytorska*, t. 1, Warszawa 1996, s. 160-161.

²⁴ Por. A. Świda, *Inspektorzy polskich prowincji salezjańskich*, s. 80-93.

²⁵ Por. J. Krawiec, *Powstanie Towarzystwa św. Franciszka Salezego oraz jego organizacja i działalność na ziemiach polskich*, Kraków 2004, s. 221.

²⁶ Por. ASIK. T. Personalna ks. A. Cieślara, karta personalna; J. Krawiec, *Cierpieć i być wzgardzonym. Sługa Boży ks. Józef Kowalski 1911-1942*, Kraków 1997, s. 100-103.

dziennika 1898 r. złożył śluby zakonne. Filozofię studiował we Włoszech (Ivrea, Turyn), a teologię w Marsylii i prywatnie – w Oświęcimiu. Święcenia kapłańskie otrzymał 22 kwietnia 1905 r. w Krakowie. Na nowej placówce w Przemyślu był pierwszym kierownikiem oratorium i katechetą w szkołach podstawowych. Przeznaczony do pracy w Anglii, w latach 1913-1921 kierował Polską Misją Katolicką w Londynie. Z jego inicjatywy powstało tam Polskie Katolickie Towarzystwo Dobroczynności (1914-1926), a od października 1915 r. także szkoła polska. Organizował różne imprezy kulturalne i na miarę możliwości otaczał opieką duszpasterską polskich jeńców na terenie Anglii. Podjął też starania zmierzające do budowy kościoła polskiego, których jednak nie zrealizował z powodu wybuchu I wojny światowej i trudnej sytuacji ekonomicznej w latach następnych²⁷. Do kraju wrócił w 1921 r. i był krótko proboszczem w Aleksandrowie Kujawskim, a następnie w latach 1926-1938 dyrektorem i proboszczem w Krakowie na Dębnikach, gdzie zbudował plebanie i nową świątynię. Podczas okupacji pracował we Lwowie na Łyczakowie przy kościele Matki Boskiej Ostrobramskiej (1939-1942). Z powodu kłopotów zdrowotnych został przeniesiony w 1942 r. do Rząski pod Krakowem, gdzie pełnił funkcję kapelana siostr albertynek. Tam zmarł 14 grudnia 1959 r. i został pochowany na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie²⁸.

Przez dziewięć lat dyrektorem i proboszczem przemyskiej parafii był Sługa Boży ks. Jan Świerc, którego bp A. Nowak ustanowił wykonawcą swojego testamentu. Ks. Świerc urodził się 29 kwietnia 1877 r. w Królewskiej Hucie (od 1934 r. Chorzów) na Górnym Śląsku w rodzinie Mateusza i Franciszki Rother. Po czterech klasach niemieckiej szkoły powszechnej wyjechał w 1894 r. do Valsalice pod Turynem. Od początku odznaczał się wybitnymi zdolnościami w nauce i talentem muzycznym. Nowicjat odbył w Ivrea, na zakończenie którego 3 października 1899 r. złożył profesję zakonną. Następnie przez cztery lata w Turynie studiował teologię i prawo kanoniczne, pomagał w prowadzeniu oratorium, a także pełnił obowiązki sekretarza Przełożonego Generalnego ks. M. Rua. 6 czerwca 1903 r. w katedrze turyńskiej przyjął święcenia kapłańskie²⁹. Pierwszym miejscem pracy ks. Świerca był Oświęcim. Do jego obowiązków należały sprawy związane z administracją zakładu, duszpasterstwem w kościele salezjańskim i prowadzenie korespondencji. Po nominacji dyrektora ks. Emanuela Manassero na inspektora nowej Inspektorii Świętych Aniołów Stróżów (14 X 1905 r.), młody ks. Świerc został przełożonym macierzystego domu. Następnie był pierwszym

²⁷ Por. S. Kosiński, *Symior Jan SDB (1879-1959), duszpasterz polonijny, proboszcz, dyrektor zakładu salezjańskiego*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, s. 407; A. Romejko, *Duszpasterstwo polonijne w Wielkiej Brytanii*, Tuchów 2001, s.178-179.

²⁸ Por. ASIK. T. Personalna ks. Jana Symiora; J. Nęcek, *Wspomnienie pośmiertne*, Kraków 1960, s. 1-5 (mps).

²⁹ Por. S. Kosiński, *Świerc Jan SDB (1877-1941), dyrektor zakładów salezjańskich, proboszcz, organizator życia i dzieła salezjańskiego w Polsce, więzień obozu koncentracyjnego*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, s. 431-432.

dyrektorem w Schronisku Lubomirskich w Krakowie (1911-1914), organizatorem placówki szkolno-wychowawczej i proboszczem w Kielcach (1918-1923), przez rok 1923-1924 ponownie dyrektorem w Oświęcimiu, dyrektorem i proboszczem w Przemyślu (1925-1934), dyrektorem i rektorem kościoła we Lwowie na Górnym Łyczakowie (1934-1938) oraz dyrektorem i proboszczem w Krakowie na Dębnikach (1938-1941). Ponadto przez 12 lat pełnił obowiązki radcy inspektorialnego. W czasie pierwszej wojny światowej ks. Świerc organizował duszpaństwo i pomoc charytatywną w stacji emigracyjnej w Oświęcimiu-Zasole. Na przełomie roku 1924-1925 przez osiem miesięcy kwestował (głosił kazania i prowadził rekolekcje w ośrodkach polonijnych) w Stanach Zjednoczonych na organy dla kościoła w Oświęcimiu. Aresztowany 23 maja 1941 r. w Krakowie, zginął 27 czerwca na zwirowisku oświęcimskim. Trwa jego proces beatyfikacyjny³⁰.

Podczas formacji początkowej przez rok szkolny 1933-1934, tj. trzeci rok praktyki duszpastersko-pedagogicznej zaliczył w Przemyślu bł. ks. Józef Kowalski (1911-1942). Na Zasaniu przygotowywał się on do złożenia ślubów wieczystych³¹.

Oprócz wspomnianej szkoły organistowskiej, drugim ważnym polem pracy salezjanów w Przemyślu był powstały także podczas I wojny światowej „Dom Opieki św. Józefa”. W 1917 r. Stowarzyszenie Opieki nad Młodzieżą powierzyło Towarzystwu Salezjańskiemu prowadzenie sierocińca dla bezdomnych chłopców. Organizatorem i pierwszym dyrektorem tej opiekuńczej placówki został ks. Piotr Wiertelak (1881-1947). Od lipca 1918 r. jego miejsce zajął ks. Wiktor Zdrzałek (1888-1937)³². Ks. Zdrzałek urodził się 23 marca jako syn Józefa i Marii z d. Sonsalla we wsi Sieroty pow. Tarnowskie Góry. Nowicjat skończył w Radnej 28 sierpnia 1908 r. złożeniem ślubów zakonnych. Filozofię studiował w Lublanie (1908-1910), a asystencję odbył w Radnej. Następnie trzy lata studiował teologię w Foglizzo we Włoszech i przez rok w Oświęcimiu, gdzie 8 grudnia 1916 r. przy-

³⁰ Por. J. Ptaszkowski, *Rzecz o dobrej sławie Oświęcimia. Karty z historii Zakładu Księdza Bosko*, Kraków 1998, s. 24-25; W. Żurek, *Żwirowisko oświęcimskie. Męczeństwo polskich salezjanów*, Lublin 2000, s. 79-97.

³¹ Ks. J. Kowalski, urodzony 13 marca 1911 r. w Siedliskach koło Rzeszowa w rodzinie rolniczej. Jego rodzicami byli Wojciech i Zofia z d. Borowiec. Po szkole powszechnej w rodzinnej miejscowości, od 1922 r. uczył się oświęcimskim gimnazjum. Nowicjat odbył w Czerwińsku nad Wisłą (1927-1928 r.), studia filozoficzne w Krakowie i dwa lata asystencji w Czerwińsku. Teologię studiował w Krakowie i 29 maja 1938 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Stanisława Rosponda. Następnego dnia otrzymał nominację na sekretarza inspektorialnego. Aresztowany 23 maja 1941 r. w Krakowie, został zamordowany 4 lipca 1942 r. w Oświęcimiu. 13 czerwca 1999 r. w Warszawie pap. Jan Paweł II wyniósł ks. Kowalskiego do chwały ołtarzy. Por. A. Świda, *Ksiądz Józef Kowalski (1911-1942)*, w: *Chrześcijananie*, red. B. Bejze, t. 7, Warszawa 1982, s. 549-557; J. Krawiec, *Cierpieć i być wzgardzonym*, Kraków 1997, s.137-145.

³² Por. ASIK. T. Przemyśl II. Dodatek do Kroniki.

jął święcenia kapłańskie z rąk bp. A. Nowaka. Po święceniach krótko pracował w macierzystej placówce. 12 I 1917 r. został powołany do wojska niemieckiego³³.

Ks. W. Zdrzałek, po przybyciu do Przemyśla, opanował krytyczną sytuację materialną zakładu. Za jego kierownictwa w 1921 r. z ulicy 3 Maja „Dom Opieki św. Józefa” został przeniesiony do wypożyczonych koszar wojskowych przy ul. Czarneckiego i dzięki temu poprawiły się warunki lokalowe personelu i wychowanków. Ks. Zdrzałek zdobył sobie powszechną sympatię i uznanie w społeczeństwie przemyskim, czego dowodem jest nazwanie sierot z zakładu „Zdrzałkami”. Za zasługi na polu pracy filantropijnej w 1928 r. otrzymał on Srebrny Krzyż Zasługi³⁴. Następnie ks. Zdrzałek pracował w kilku domach salezjańskich: Dworcu koło Lidy (1927-1930), Warszawie – Zakład im. Ks. Siemca (1930-1931), Jarosławiu (1932-1935) i Daszawie w charakterze proboszcza parafii (1936-1937). Zmarł 16 listopada 1937 r. w szpitalu warszawskim na dur brzuszny i został pochowany w Kielcach³⁵.

Z powojennych osób i wydarzeń należy odnotować datę 20 października 1964 r. związaną z przewiezieniem z Sieniawy do Przemyśla trumny ze szczątkami bł. ks. Augusta Czartoryskiego (1858-1893). Ten transport zorganizował administrator domu przemyskiego ks. Władysław Dec, który z kolei został cudownie uzdrowiony w 1989 r. za wstawieniem tego Sługi Bożego³⁶.

Ks. W. Dec urodził się 26 stycznia 1907 r. w Daszawie, pow. Stryj, jako syn rolników – Antoniego i Tekli z d. Serafin. Nowicjat odbył w Czerwińsku w roku 1925-1926, filozofię studiował w Marszałkach, a teologię w Krakowie, gdzie też 29 czerwca 1938 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W 1939 r. na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie uzyskał tytuł magistra teologii. Od czerwca tego roku z nominacji bp. Józefa Gawliny pełnił obowiązki kapelana junaków w Lipowicy. Następnie był kapelanem Wojska Polskiego, a od grudnia 1939 r. kolejno kapelanem: Służby Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Działał w obwodzie Przemyśl-Zasanie i w rejonie Lwów-Daszawa. W 1990 r. otrzymał awans na stopień podpułkownika. Ks. Dec zmarł 12 listopada 1999 r. w Przemyślu i został pochowany na zasańskim cmentarzu³⁷.

³³ Por. ASIK. T. Personalna ks. W. Zdrzałka.

³⁴ Por. tamże, Srebrny Krzyż Zasługi, N. 2002/Or., Warszawa 18 II 1928 r.

³⁵ Por. ASIK. T. Personalna ks. W. Zdrzałka; *25-lecie działalności salezjańskiej w Polsce*, Miłoków 1923, s. 47-51; J. Ślósarczyk, *Historia Prowincji św. Jacka Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce*, t. 2, Pogrzebień 1960, s. 245 (mps).

³⁶ Por. M. Szafarski, *Proces beatyfikacyjny i wyniesienie do chwały ołtarzy ks. Augusta Czartoryskiego*, w: *Błogosławiony Ksiądz August Czartoryski. Patron trudnego powołania*, red. S. Wilk, Lublin 2006, s. 51-54.

³⁷ Por. ASIK. T. Personalna ks. W. Deca; *Poświęcił się Bogu i Ojczyźnie*, „Pogranicze” 16 XI 1999, s. 1-2; J. Pietrzykowski, *Polscy kapelani salezjańscy w okresie drugiej wojny światowej*, „Seminare. Poszukiwania naukowo-pastoralne” 20 (2004), s. 480.

Na przestrzeni stuletniej obecności salezjanów w Przemyślu z tą placówką wychowawczo-dydaktyczną i duszpasterską związani byli najwybitniejsi duchowni diecezjalni i zakonni. Pracowali tutaj święci (bp J. S. Pelczar), błogosławieni (ks. J. Kowalski) i kandydaci na ołtarze: wyznawca Sługa Boży – kard. A. Hlond, prymas Polski, oraz męczennicy: bł. ks. Józef Kowalski i Sługa Boży ks. Jan Świerc. Działalność innych współbraci na trwałe wpisała się w historię nie tylko tego miasta. Dwóch dyrektorów i proboszczów (Antoni Hlond i A. Cieślar) zostali inspektorami. Inni wykazali się dużymi umiejętnościami przy organizowaniu nowych placówek i budowy kościołów (ks. A. Kozak, ks. J. Szymior). Nie sposób pominąć znanych muzyków i kompozytorów pracujących w szkole organistowskiej, jak ks. Zdzisław Kasprzak-Mański (1900-1966), ks. Jan Bednarz (1910-1987) i ks. Jan Kasprzyk (1895-1982), który po przeżyciach w obozach koncentracyjnych wyjechał do pracy wśród Polonii brazylijskiej³⁸.

PIONEERS OF SALESIAN WORK IN PRZEMYŚL, POLAND

Summary

Bishop Józef Sebastian Pelczar was the first co-ordinator of the salesian educational and pastoral establishment in Przemyśl. He was at the same time a great benefactor of the Salesians. He donated 33 thousand of kronas, then the vicar of the Przemyśl cathedral – father canon Karol Krementowski – offered 15 thousand kronas, for which a plot of 5 hectares land with a bungalow and agricultural property were bought on the left-hand side riverbank part of Przemyśl. This landed property gave the above mentioned bishop to the Salesians settling on the River San in Przemyśl in the year 1907. Father August Hlond was the first promoter and director of the place for the youth, he became later provincial of the Polish Salesians in Vienna. He was also the Apostolic Administrator and Bishop of Katowice Diocese, the Archbishop of Gniezno and Poznań, the Primate of Poland, the Cardinal and Archbishop of Gniezno and Warsaw. Some distinguished salesian confreres were linked with the house in Przemyśl like: provincial Fr Antoni Hlond (Chlondowski) and Fr Adam Cieślar; martyrs of Auschwitz: venerable Fr Józef Kowalski and Fr Jan Świerc, director of the “House of Care of St. Joseph” Fr Wiktor Zdrzałek, founders of new churches and organizers of new salesian establishments – Fr Walenty Kozak and Fr Jan Szymior, chaplain to the Forces Fr Władysław Dec, and distinguished musicians, teachers in the School for Organists Fr Zdzisław Kasprzak (Idzi Mański) and Fr Jan Bednarz. Therefore within the hundred-year presence of the Salesians in Przemyśl, many eminent and distinguished priests from different orders and the diocese of Przemyśl were connected with the place.

Nota o Autorze: Ks. dr hab. JAN PIETRZYKOWSKI SDB – dyrektor Archiwum Salezjańskiej Inspektorii Warszawskiej i wykładowca historii Kościoła w WSD TS w Łodzi i w Łądzie n. Wartą. Zajmuje się dziejami Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce.

Słowa kluczowe: salezjanie, historia, Przemyśl

³⁸ Por. K. Cichecki, *Zmarli salezjanie polscy od roku 1891 do 1991*, Lusaka 1994 (mps).